
زن و خانواده در مسیر تاریخ

اسماعیل حسیم

سرشناسه	: جسيم، اسماعيل
عنوان و نام پديدآور	: زن و خانواده در مسير تاريخ / اسماعيل جسيم
مشخصات نشر	: تهران: نشر علمي، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهري	: ۷۸۰ ص.
شابک	: 978 - 964 - 404 - 254 - 6
وضعيت فهرست‌نويسي	: خيا
موضوع	: زنان -- تاريخ
موضوع	: زنان -- وضع اجتماعي -- تاريخ
موضوع	: خانواده‌ها -- تاريخ
رده‌بندي کنگره	: HQ۱۱۲۱/۵ز۹۳ ۱۳۹۲
رده‌بندي ديوي	: ۳۰۵/۴۰۹
شماره کاتالانسي ملي	: ۳۳۷۶۶۷۵

خیابان انقلاب - مقابل دانشگاه تهران شماره ۱۲۲۴
تلفن: ۶۶۴۶۰۶۶۷ فکس: ۶۶۲۹۶۶۱۱

زن و خانواده در مسیر تاریخ

اسماعیل جسیم

ویراستار: نگین ایران بان

چاپ اول: ۱۳۹۳

تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه

لینوگرافی: کوثر

چاپ: مهارت

حق چاپ محفوظ است.

شابک ۶-۲۵۴-۳۰۳-۹۶۳-۹۷۸

تلفن‌های تماس جهت دریافت کتاب در منزل یا محل کار:

۶۶۴۶۳۰۷۲-۶۶۴۶۰۵۱۱-۱۲

فهرست مطالب

۱۵	 مقدمه
۱۹	 سرآغاز
۶۳	 فصل اول/ زن و خانواده در دوران ماقبل تاریخ
۷۰	 آداب و رسوم زناشویی در دوران ماقبل تاریخ
۷۲	 اخلاق زناشویی در دوران ماقبل تاریخ
۸۲	 اخلاق جنسی و اخلاق اجتماعی در میان ملل اولیه‌ی ماقبل تاریخ
۸۴	 روسپگری در اجتماعات دوران ماقبل تاریخ
۹۲	 نجس بودن زن در قبایل اولیه
۹۳	 نمودار زیبایی در میان اقوام اولیه
۹۴	 وضع خانواده در طول تاریخ
۹۷	 پدرشاهی یا آغاز فرمانروایی مرد بر زن
۹۹	 زن و خانواده در دوره‌ی سومریان
۱۰۱	 زن و خانواده در مصر قدیم
۱۰۷	 فصل دوم/ زن و خانواده در بابل، از دوره‌ی حمورابی تا بغت‌النصر
۱۰۹	 اخلاق زن و خانواده در بابل
۱۱۶	 زن و خانواده در آشور، قوم سامی - یهود
۱۱۸	 زن و خانواده‌ی قوم سامی
۱۱۸	 زن و خانواده‌ی قوم یهود
۱۳۲	 اصول اخلاقی زن و خانواده در قوم یهود
۱۳۷	 ابن میمون، فیلسوف یهودی و عقایدش در مورد روابط جنسی
۱۳۸	 خانواده و زن در شریعت موسی
۱۴۰	 منع ازدواج با غیریهود در قوم بنی اسرائیل
۱۴۲	 زن و خانواده در یونان باستان
۱۴۴	 مرد و زن یونانی از نظر هومر

۱۴۵	مرد و زن در عصر پهلوانی قوم آخایی، یونان
۱۴۸	زن و خانواده در اسپارت
۱۵۳	انقلاب و آیین سولون و تأثیر آن بر زن و خانواده‌ی یونانی
۱۵۶	پریکلس و معشوقه‌اش آسپاسیا و وضع زن در یونان در دوران او
۱۵۹	اخلاق، زن و خانواده در قانون آتن دوران پریکلس

۱۶۳	فصل سوم / روابط قبل از ازدواج در آتن
۱۷۰	عشق، زن و ازدواج در یونان قدیم
۱۸۰	ادبیات یونان عصر پریکلس درباره‌ی زن
۱۸۵	یونان در دوران امپراتوری فیلیپ
۱۸۹	مبانی انحطاط اخلاقی در یونان و رابطه‌ی آن با زن و خانواده
۱۹۱	تأثیر حمله‌ی اسکندر در مصر، زن و خانواده در آن دوران
۱۹۲	مقررات اجتماعی خانواده و زن در یونان قدیم
۱۹۳	مقام زن در جامعه‌ی یونان
۱۹۴	مقام زن در نظر ارسطو
۱۹۷	زن و خانواده در روم قدیم
۲۰۰	زن و خانواده در روم رواقی (۵۰۸-۲۰۲ ق.م)
۲۰۳	زن و اخلاق و آداب رواقی در روابط جنسی
۲۰۹	زن و قیصر (۱۰۰-۲۴ پیش از میلاد)
۲۰۹	قیصر و کلنوپاترا
۲۱۴	آنتونیوس و کلنوپاترا

۲۱۹	فصل چهارم / زن و خانواده‌ی رومی در دوران آوگوستوس
۲۲۳	زن و اخلاق خانوادگی در زندگی آوگوستوس
۲۲۶	تأثیر ادبیات عصر آوگوستوس بر بی‌بندوباری جامعه و گسترش فحشا در روم
۲۲۸	خانواده و زن در دوران گایوس (ملقب به کالیگولا)
۲۳۱	خانواده و زن رومی در عصر کلاودیوس
۲۳۳	زن و خانواده‌ی رومی در دوران امپراتوری نرون
۲۴۱	باورهای علمی روم درباره‌ی زن و مرد و خانواده و رابطه‌ی آن دو با یکدیگر
۲۴۳	روابط زن و مرد در روم قدیم
۲۴۶	حقوق اشخاص اعم از زن یا مرد در روم قدیم
۲۵۰	عقاید یونانی‌س دربارۀ زن و مرد و خانواده
۲۵۳	زن و خانواده در میان قبایل ژرمن‌ها

قانون‌نامه‌ی یوستینیانوس درباره‌ی زن و خانواده	۲۶۰
تمدن انگلوساکسون و زن و خانواده در ۵۷۷-۱۰۶۶ میلادی	۲۶۲
تمدن وایکینگ‌ها و زنان و خانواده‌ها در اجتماع آن دوره	۲۶۴
فئودالیسم و شوالیه‌گری و رابطه‌ی آن با زن و خانواده (۶۰۰-۱۲۰۰ میلادی)	۲۶۵
زن و خانواده‌ی شاروند در انگلستان و اسپانیا	۲۶۷
قانون فئودال درباره‌ی زن و خانواده	۲۶۹

فصل پنجم / شوالیه‌گری، زن، خانواده و عشق	۲۷۱
زن و خانواده در ونیز (سال‌های ۱۰۹۶-۱۳۱۱ میلادی)	۲۷۶
رهبانان و رابطه‌ی آنها با زن و خانواده	۲۷۸
اصول اخلاق و رسوم مسیحی در رابطه با زن و خانواده	۲۷۸
ازدواج از نظر کلیسا و مسیحیت، و موضع زن از این منظر	۲۸۲
زن و خانواده از نظر روحانیون و کلیسا در قرون وسطا	۲۸۶
آرایش و لباس پوشیدن زنان و مردان در قرون وسطا	۲۹۰
زن و خانواده از نظر حکمت توماس آکویناس	۲۹۵
جادو در مسیحیت و رابطه‌ی آن با زندگی زن و مرد و خانواده	۲۹۷
کلیسا و اخلاق در روابط جنسی زن و مرد در قرون وسطا	۲۹۹
زن دوری رنسانس در اروپا	۳۰۴
اخلاق و آداب و زن و خانواده در انگلستان قرن پانزدهم	۳۰۶
ماجرای ژاندارک زن معروف قرن پانزدهم میلادی (۱۲۱۲-۱۴۳۱ م.) در فرانسه	۳۰۶
آبلار و هلوئیز، و عشق	۳۱۱
زن و خانواده‌ی آلمانی در ۱۳۰۰-۱۵۱۷ میلادی	۳۲۲
نظر مارتین لوتر، مصلح دینی، درباره‌ی زن و خانواده در اوایل قرن شانزدهم	۳۲۴
زن و خانواده در سویس سال‌های ۱۵۳۶-۱۵۴۱ میلادی	۳۲۷
ماجرای هنری و کاترین، آن و ماری در تاریخ انگلستان	۳۲۹

فصل ششم / زن و خانواده	۳۳۳
زن و خانواده در روسیه	۳۳۳
زن و خانواده در سال‌های ۱۵۱۷-۱۵۶۲ میلادی در اروپا	۳۳۶
کشتار زنان به نام جادوگر در سال‌های ۱۵۵۸-۱۶۴۹ میلادی	۳۴۱
زنان و خانواده‌ی رومی در سال‌های ۱۵۶۶-۱۵۷۰ میلادی	۳۴۲
زن، روسپیگری و خانواده در فرانسه بین سال‌های ۱۵۵۹-۱۶۴۳ میلادی	۳۴۳
زن و خانواده و آداب و اخلاق خانواده در عصر لوئی چهاردهم	۳۴۶

۳۵۰	مولیر و زنان در سال ۱۶۵۹ میلادی و نظر او درباره‌ی عشق و ازدواج
۳۵۱	آیین و انضباط طلاق ملیتون در سال ۱۶۴۳ میلادی
۳۵۳	زن، خانواده، و اخلاق در دربار انگلستان و نتیجه‌ی آن در جامعه‌ی انگلستان
۳۵۴	زن و پطركير (۱۶۹۸-۱۷۹۵ میلادی)
۳۵۵	زن و مرد و خانواده در جامعه‌ی فرانسه (۱۵۹۸-۱۶۸۵ میلادی)
۳۵۶	زن در لندن سال‌های ۱۷۵۰ میلادی
۳۶۰	نظر و عقیده‌ی چستر فیلد درباره‌ی زنان
۳۶۲	زن، خانواده و اخلاق در فرانسه‌ی قرن هجدهم
۳۶۷	اصول اخلاقی زن، مرد و خانواده در دوران روسو
۳۷۳	زن و خانواده در جامعه‌ی اسپانیای قرن هجدهم
۳۷۵	زن و خانواده در لهستان سال‌های ۱۷۱۵-۱۷۹۵ میلادی
۳۷۷	زن و خانواده در دوران انقلاب صنعتی انگلستان (۱۷۵۶-۱۷۸۹ م.)
۳۸۱	موقعیت اجتماعی زنان اروپا در طول تاریخ

۳۹۱	فصل هفتم/ زن و خانواده در چین و خاور دور
۳۹۶	اخلاق و شخصیت خانواده و زن در چین
۴۰۴	زن و خانواده در هند و همسایگانش
۴۰۸	زن و خانواده در میان قوم راجپوتانا و راجپوت‌ها در هند
۴۰۹	زن و خانواده در دوره‌ی برهمنان هند
۴۲۱	زن و آداب و رسوم خانواده در ژاپن
۴۲۹	زن و مرد و خانواده از نظر اسلام
	قرب و بُعد دوم زن و مرد عبارت است از قرار گرفتن آن دو به عنوان دو عنصر مهم در
۴۳۰	تشکیل خانواده
۴۳۵	درون خانوادگی شورایی و ارتباط خانواده با اجتماع یا سرپرستی مرد
۴۳۹	بحثی درباره راه‌های سه گانه در موقع نشوز زن
۴۴۱	نشوز مرد
۴۴۶	خانله‌ی پرسروصدای عقل زن و عقل مرد
۴۵۳	وضع زن و خانواده میان اعراب بدوی و اعراب بعد از اسلام
۴۶۸	زن، خانواده و اخلاق در تمدن اسلامی عثمانی

۴۷۱	فصل هشتم/ زن و خانواده در قرن هجدهم اسلامی عثمانی
۴۸۰	حقوق زنان و موقعیت اجتماعی آنان بعد از اسلام
۴۸۵	اختیارات مالی زنان در اسلام

زنان نامدler اسلام.....	۴۸۷
وضع زنان در دوره‌ی خلفای عباسی.....	۴۹۴
اسلام و حجاب زنان.....	۴۹۶
تعدد زوجات در اسلام.....	۵۰۳
طلاق زنان در اسلام.....	۵۰۴
قضاوت‌های دیگران درباره‌ی زنان.....	۵۰۵
معرفی چند زن شجاع و نمونه و با شخصیت در کتب و منابع تاریخی اسلام و ایران.....	۵۱۳
خصوصیات عقد نکاح و زناشویی در ممالک اسلامی.....	۵۲۲
فصل نهم/ زن و خانواده و آداب و رسوم جنسی.....	۵۲۷
بین اقوام باستانی ایران و پارسیان.....	۵۲۷
جمله‌ای چند از آثار مورخان خارجی درباره‌ی مقام زن در ایران باستان.....	۵۳۲
آداب و رسوم زناشویی در وصیت‌های مؤقت ایرانیان قدیم.....	۵۳۹
نظام مالی زن در خانواده‌های ایران قدیم.....	۵۴۲
اخلاق زناشویی در ایران قدیم.....	۵۴۶
تعدد زوجات میان ایرانیان باستان.....	۵۵۰
زن و خانوادگی ایرانی در زمان ساسانیان.....	۵۵۶
موقعیت اجتماعی و حقوقی زنان در زمان ساسانیان.....	۵۵۹
زن و خانواده در ایران عصر مغول.....	۵۷۱
وضع زنان و خانوادگی ایرانی در عصر تیموریان.....	۵۷۵
زن و خانواده و زناشویی نزد قبایل چادر نشین در دوران حکومت صفویه.....	۵۷۷
موقعیت اجتماعی زنان ایران قبل از اسلام.....	۵۷۹
داستان تهمت به عایشه که به داستان «افک» معروف است.....	۵۸۶
فصل دهم/ مناسبات و رفتار حضرت محمد(ص) با زنان.....	۵۸۷
تناسب سنی در ازدواج‌های ایران.....	۵۹۰
تقلیل مهریه‌ی زنان در زمان مغول.....	۵۹۳
زن و خانوادگی ایرانی در عهد صفویه.....	۵۹۵
توصیف‌ها و دیده‌های شاردن، سیاح فرانسوی، درباره‌ی زنان عصر صفوی.....	۵۹۸
مراسم ازدواج میان کلشیدیان.....	۶۱۳
کشته شدن مهدعلیا، زن شاه محمد صفوی، به دست قزلباشان.....	۶۲۳
عشق و خون‌ریزی به خاطر یک زن زیبا.....	۶۲۷
رفتار شاه‌عباس با زنان خود.....	۶۳۱

۶۳۷	فصل یازدهم / شرکت زن‌های صفویه در جنگ
۶۳۹	زندگانی زنان در زمان صفویه
۶۴۱	فواحش در زمان صفویه
۶۴۵	رسوم و عادات ازدواج در عصر صفویه
۶۴۸	حرم‌سرا در دربار عهد صفویه
۶۴۹	زن و خانواده در دوره‌ی قاجاریه
۶۵۹	آداب و رسوم خواستگاری در ایران
۶۶۲	آزمایش هنر و معلومات دختر
۶۶۶	بله‌بران
۶۷۱	عقد نکاح به نظر غزالی
۶۷۴	خرید و تهیه‌ی جهیزیه از طرف خانواده‌ی عروس
۶۷۵	تشریفات عقد در ایران
۶۷۸	شگون‌های موجود اعم از بد و خوب برای عروسی
۶۷۹	حنابندان در عروسی‌های ایران و آداب و رسوم مربوط به آن
۶۸۱	بنداندازی یا بند انداختن در عروسی
۶۸۴	دخترگی یا باکره بودن عروس در فرهنگ ایرانی
۶۸۶	مراسم حمام عقد در مراسم زناشویی ایرانی
۶۹۱	فصل دوازدهم / عقدکنان در فرهنگ و آداب و رسوم ایرانیان
۶۹۲	خواص اشیای سر سفره‌ی عقد در فرهنگ ایران
۶۹۳	خطبه و مراسم عقد در ازدواج‌های ایرانی
۷۰۳	اسباب و لوازم خانه و جهیزیه‌ی معمول در عروسی‌ها
۷۰۶	قرس و نگرانی‌های عروس و داماد در شب عروسی
۷۱۱	روز پاتختی
۷۱۲	مادرزن سلام
۷۱۳	ازدواج با محارم در ایران باستان
۷۳۵	ادامه‌ی ازدواج با محارم در ایران باستان
۷۴۳	کتابنامه
۷۵۳	فهرست نام‌ها
۷۶۹	فهرست کشورها، قبایل، معابد، ادیان و جزایر
۷۷۵	فهرست کتب و نشریات

مقدمه

بارها در این اندیشه فرو رفته‌ام که در جامعه‌ی مردسالار ما چرا به زنان زحمت‌کش این همه ظلم می‌شده است.

بارها در روزنامه‌ها خوانده‌ام که در برخی از کشورهای همجوار ما حتی بیش از ایران به زنان به ناروا تعدی می‌کردند. مثلاً در کشور گویا ما در همین افغانستان هنوز در برخی از مناطق آن، زنان از آزادی نسبی هم برخوردار نیستند. در ایران قرن‌هاست که زنان دوشادوش مردان در صحنه‌های گوناگون زندگی تلاش می‌کرده‌اند و می‌کنند.

سرزمین عزیز ما ایران هیچگاه خالی از قداکاری‌ها و اندیشه‌های والا و خدمات زنان شایسته نبوده و نیست. اما در گذشته آن‌چنان که باید از آنان یاد نمی‌شد و زنان مورد توجه واقعی قرار نمی‌گرفتند.

خوشبختانه چند سالی است که زنان کشور ما در زمینه‌های گوناگون فعالیت‌های چشمگیری دارند و دوشادوش مردان به کارهای اجتماعی مشغول‌اند. با نگاهی به فهرست داوطلبان رشته‌های تحصیلی زنان در دانشگاه‌ها، متوجه خواهیم شد اگر نام زنان بیش از مردان نباشد کمتر از آنان نیست. در سال‌های اخیر در جامعه‌ی ما، زنان فعالیت‌های خوبی داشته‌اند که اخیراً آقای دکتر رسول جعفریان، رئیس کتابخانه و موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی، کتابخانه‌ای اختصاصی برای زنان تأسیس کرده‌اند که قابل توجه است.

در دوران سلطنت ناصرالدین‌شاه قاجار، محمدحسن‌خان اعتمادالسلطنه که تحصیل‌کرده‌ی اروپا بود، دست به کار جالبی زد و با همکاری میرزا محمدحسین فروغی (ذکاءالملک اول) سه جلد کتاب در شرح احوال زنان تألیف کرد که هنوز هم مورد استفاده‌ی اهل تحقیق است. این سه مجلد شامل شرح حال زنان مشهوری بود که از کتاب‌های عربی، فرانسه و روسی نقل شده

بودند. اگر بخواهیم به فهرست کتاب‌هایی که بعد از کتاب اعتمادالسلطنه تألیف و تدوین شده اشاره‌ای نماییم، سخن به درازا می‌کشد. از یکصد و پنجاه سال پیش که مهاجرت ایرانیان به کشورهای هند، روسیه، کشورهای عربی و اروپا شدت گرفت، درباره‌ی ایران و بزرگان ایران در کشورهای گوناگون کتاب‌های خوبی نوشته شده اما درباره‌ی زنان ایران در هند، روسیه و مصر و اروپا کار چشمگیری انجام نشده است.

اگر بخواهیم به کارنامه‌ی برخی از مهاجران یاد شده‌ی یکصد و پنجاه سال گذشته نظری بیفکنیم، می‌توانیم به تألیفات ارزنده‌ی بسیاری اشاره کنیم، مهاجرانی که در کشاکش مشروطه کشور را ترک کردند، آثار ماندگاری از خود به یادگار گذاشته‌اند. بسیاری از ایرانیانی که از شیراز و بوشهر به خصوص منطقه‌ی فارس به هندوستان رفتند، دست به انتشار کتاب زدند. بزرگان کاشان به هر کشوری رفتند — مثل مصر و هند و غیره — دست در انتشار روزنامه زدند که آن روزنامه‌ها بهترین روزنامه‌هایی هستند که در بیرون از مرزهای کشور منتشر شده‌اند.

مؤیدالاسلام کاشانی پس از آنکه سرتاسر هند را سیاحت کرد، مقیم کلکته شد و از دولت هند اجازه‌ی نشر روزنامه‌ی حبل‌المتین فارسی را گرفت که انتشار آن قریب ۴۰ سال در کلکته استمرار داشت و بعدها علاوه بر زبان فارسی، چندین سال به زبان‌های انگلیسی، بنگالی و گجراتی منتشر شد. وی افزون بر این‌ها، یک روزنامه‌ی علمی دیگر منتشر کرد که مدیریت آن را، سیدحسن کاشانی برادر مؤیدالاسلام و یکی از دانشمندان شیراز به عهده داشتند تا اینکه سیدحسن به نمایندگی از برادرش به تهران آمد و در اوایل مشروطه روزنامه‌ی حبل‌المتین را در تهران ورشت منتشر و دوباره به هند مراجعت کرد.

سیدحسن تقی‌زاده که در کشاکش انقلاب مشروطه از بیم جان به آلمان مهاجرت کرده بود، در آلمان یکی از بهترین نشریات فارسی را به نام «کاوه» منتشر نمود. علی‌اکبر دهخدا که جان سالم از دست محمدعلیشاه به در برده بود، نخست در سوئیس سه شماره «صوراسرافیل» و دو شماره «روح‌القدس» را منتشر کرد، سپس از سوئیس عازم عثمانی شد و در شهر استانبول روزنامه‌ی سروش را منتشر نمود که یکی از روزنامه‌های خوب برون‌مرزی بود. اگر بخواهیم به سرگذشت همه‌ی مهاجران و بسیاری از افرادی که در مصر، لندن، عثمانی، باکو، قلیس و مسکو در زمینه‌ی نشر آثار فارسی ید طولایی داشتند اشاره کنیم، سخن به درازا می‌کشد. بنابراین از ذکر فعالیت آنان صرف‌نظر می‌کنیم.